

ՊՐԱԽՈՍԼԱԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՌՈՒՍՍՏՏԱՆՈՒՄ

Վրաց եկեղեցի

РБЧБ լրագրում № 320 կարգում ենք. —

Սրբազան Սինոդը հրաժարուեց կաւկազում վրաց եկեղեցին ոչնչացնելուց։ Նախատեսւում էր վրաց էկզարխութիւնը, որպէս ամբողջութիւն՝ ոչնչացնել վերածելով եպիսկոպոսութիւնների և ուստի թեմերի նման անմիջապէս Սինոդին ենթարկելով։ Այժմ, ինչպէս լսում է, Սինոդը ցականում է պահպանել էկզարխութիւնը ըստ առաջնոյն և հոգս է անում գտնել «նահատակ» էկզարխ նիկոնին յաջորդ։

Սինոդի այս որոշ աստիճանի խաղաղասէր քաղաքականութեան յեղաշրջումը վրաց եկեղեցու վերաբերութեամբ անկարելի է չողջունել։ Սրանով գոնէ միառժամանակ հեռանում է գորգեան հանգոյցի լուծման ծանր վայրկեանը։ Հանգոյցի, որը խճճում էր երկու քոյր, ուստաց և վրաց, եկեղեցիների իրար հետ ունեցած յարաբերութիւնը։ Յամենայն դէպս յարձակողական քաղաքականութեան դադարեցումն վրաց եկեղեցու վերաբերութեամբ դեռ թոյլ յոյսեր է տալիս կարգաւորելու երկու եկեղեցիների բարդ և վիճելի գործերը խաղաղ «եկեղեցական» ճանապարհով։

Վրաց եկեղեցին ինքն ըստ ինքեան շատ թանկ վկայ է քրիստոնէութիւնը խոստովանելու կամ ընդունելու համար, աւելի հնագոյն քրիստոնէութեան վկայ է քան ուստ եկեղեցին, վեց դար հնագոյն, և հեշտ չէր հանդիստ սըրտով վերջացնել նրա և՛ լրութիւնը, և՛ կազմը, և՛ սովորութիւնները, և՛ լեզուն և՛ նոյն իսկ ժամերգութիւնը։ Մանաւանդ որ վրաց եկեղեցին ունի իւր անկապտելի պատմական անցեալը, որը նրան ապրելու իրաւունք է տալիս։ Քրիստոնէութեան Ե. դարից սկսած նա վրաց քաղաքական և կուլտուրական պատմութեան փառաւոր գործոններից մէկն է։ Նա է ստեղծել գիրն ու դպրութիւնը, նա է ստեղծ

ծել գրականութիւնը. նա է միացրել Վրաստանը նրան շրջապատող թշնամիների կատաղի յարձակումների դէմ՝ նրա բազմադարեան մաքառումների ծանր վայրկեաններին: Երբ Ռուսիայում տիրում էր այն միտքը թէ, «իւր մէջ կարգ չկայ» և թէ պէտք է մի բան անել, հրաւիրել օտարերկրեայ իշխաններին, որ «իշխեն և տիրեն Ռուսիային», դեռ այդ ժամանակ Վրաստանում և՛ եկեղեցական, և՛ կուլտուրական և՛ պետական կեանքը եռում էր և ժողովրդական հանճարներ էր արտադրում:

Երբ Ռուսիայում նրա առաջին գրադէտները «դժուարութեամբ մատը մի բառից միւսը տանելով» հաղիւ էին հեգելով կարգում գրքերը, որ ուղարկում էր նրան հաւատակից Բուդարիան, Վրաստանում գործում էին եկեղեցական ժողովների շրջանը և նրա եկեղեցական ու աշխարհիկ գրականութեան ոսկի դարը (Թամարի շրջան): Իւր պատմական գոյութեան բոլոր շրջաններում վրաց եկեղեցին ունեցել է կատարեալ ազատութիւն. կառավարուել է անկախ կաթողիկոսներով (պատրիարք), ունեցել է օրէնսդրական հաստատութիւն, եղել են տեղական վրաց ժողովներ, ունեցել է իւր յատուկ եկեղեցական ճարտարապետութիւնը, գեղարուեստը, եկեղեցական երգեցողութիւնը, եկեղեցական տօները և եկեղեցական կեանքի այլ արտայայտութիւնները (պրօֆ. Մառ, տես նրա ղեկուցումն «Предсод. Пр.» ամսագրում հատ. Ա. եր. 142): Վրաստանի սաստիկ անձուկ քաղաքական դրութիւնը ԺԸ. դարում հարկադրեց նրան ապաւինել ռուս պետութեան հովանաւորութեանը, բայց Վրաստանի՝ Ռուսաստանի հետ քաղաքականապէս միացման հետ զուգընթացաբար սկսեց Սինօդի քաղաքականութիւնը վրաց եկեղեցու անկախութեան վերաբերութեամբ: Թէև ռուս թագաւորները, յայտնի է, որ այդ չէին կամենում — 2րդ դիպչել վրաց եկեղեցու արտօնութիւններին գրում էր Պաւել I իւր բեսկրիպտում:

Բայց Սինօդի քաղաքականութեանը համակիր էին Կովկասի ռուս գեներալները: Կովկասի գլխաւոր-հրամանատար Տօրմասովի միջնորդութեամբ վրաց վերջին կաթու-

ղիկոս Անտօն II կոչուեց Պետերբուրգ և այն տեղից էլ չը-
վերադարձաւ: Նրա տեղ, նոյն Տօրմասովի խորհրդով Վը-
րաստանում նշանակուեց «պատրիարքական աթոռի վերա-
հրսկող» Էկզարխ կոչմամբ:

Վրաստանի հոգևոր պետի նշանակովի լինելը սրբազան
Սինօդից սկսուեց 1811 թուի յունիսի 30-ին, (առաջ վրաց
եկեղեցին էր ընտրում): Այս թուականից սկսուում է վը-
րաց Էկզարխութեան պատմութիւնը: Էկզարխ նշանակուում
էին առաւելապէս ռուս եպիսկոպոսներ, որոնք սինօդա-
կան կարգերի հաւատարիմ գործադիրներն էին. ժամեր-
գութեան մէջ վրացերէն լեզուի տեղ հետզհետէ բռնեց եկե-
ղեցական—սլաւօնական լեզուն, վրաց եկեղեցական սովո-
րութիւնների տեղ բռնեցին ռուսականները, վրացի ուսու-
ցիչների տեղ—ռուսներ և այլն: Վրացական եկեղեցին
հետզհետէ կորցրեց իւր ժողովրդական նախնական կեր-
պարանքը:

Վրացիները սկսեցին բողոքել իրանց, «եկեղեցական
անկախութիւնը» խանգարելու իրանց եկեղեցին ռուսաց-
նելու դէմ: Եւ շարունակում են բողոքել: Ստեղծուեց ոչ
ցանկալի «Վրաց եկեղեցու անկախութեան» խճճուած խըն-
դիրը: Այդ խնդրի վերջին ընթացքը այսպէս է. «Վրաստանի
թագաւոր, համառուսական կայսրը և այժմ թագաւորող
Նիկոլայ Բ. ուշադիր լինելով նախախնամութիւնից Իւր
հովանաւորութեան յանձնուած վրացի ժողովրդի կարիք-
ներին, հրամայեց յայտնել վրաց Էկզարխութեան սրբա-
զաններին, թէ եկեղեցական անկախութեան (աւտօկէֆա-
լիա) խնդիրը յանձնում է համառուսական տեղական ա-
ռաջիկայ ժողովի քննադատութեանը» (Журн. предсобор.
присут. հատ.— I II, եր. 101): Դժբաղդաբար Սինօդի, ըն-
թերցողներին արդէն յայտնի, քաղաքականութեան աւան-
դութիւնները հետզհետէ ընդարձակ ծաւալ են ստանում...

Եւ մենք այժմ համարեալ կանգնած ենք դէմ առ դէմ
վրացական եկեղեցու կացութեան կատարեալ լիկվիդա-
ցիայի փաստի առաջ:

— Ըստ մեզ, այնքան էլ մօայլ չէ վրաց եկեղեցու վի-

ճակը, ինչպէս նկարագրուած է այս տեղ. սրովհետեւ վրաց էկզարխութեան վտանգը անցած է. և «Հորիզոն»-ում կարգում ենք որ «Վրաստանի էկզարխ է նշանակուած Տամբովի արքեպիսկոպոս Ինսկինդիսը, որ յայտնի է իւր անցեալ գործունէութեամբ իբրեւ մարդասէր և վերին աստիճանի կորրեկտ եկեղեցական, այս նշանակումը համակրութիւն է զարթեցրել բարձր եկեղեցական շրջաններում»։ Ինսկինդիոս արքեպիսկոպոսը 47 տարեկան է։

ՕՐԹՈՂՈՔՍ ԵԿԵՂ. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ

Թուրքիայի ծածուկ քրիստոնեաները կամ ստաւրիօտները։ Բռնի մահմեդականացումն։ Քրիստոնեաների զինւորագրութիւն։ Անաթոքի պատերազմի թուղթը իւր բազմացեղ հօտին սիրոյ եւ հաշտ ապրելու համար։ Յունաստանում եկեղեցական դանձարան հաստատուելը։ Յունական Թաւորութեան քնակիչները ըստ լեզուի եւ կրօնի։

(Церк. Вѣст.)

Յոյն հասարակութիւնն ու լրագրութիւնը նորից վրդովուած են Թուրքիայի գաղտնի քրիստոնեաների ծանր վիճակի առիթով։ Հիմք ունենալով խղճի ազատութիւնը, որը սահմանադրութեան հետ հրատարակուեց Թուրքիայում, Կ. Պօլսոյ յոյն պատրիարք Յովակիմ Գ.-ը դիմեց կառավարութեանը խնդրելով թոյլ տալ ստաւրիօտներին, որ իրաւունք ունենան ազատ դաւանել քրիստոնէական հաւատը, Փոքր-Ասիայի Քալդէի (խաղտիք), Տրապիզոնի և Բօդօպօլի թեմերում ստաւրիօտներ անունով քրիստոնեաներ կան, որոնք ԺԶ. դարում մահմետական մուսուլմանութեան ազդեցութեան և տաճիկ իշխանութեան ճնշման տակ ստիպուած եղան ընդունել մահմետականութիւն։ Բայց, պաշտօնապէս մահմետական համարուելով հանդերձ, ստաւրիօտները շաբունակեցին քրիստոնեայ մնալ. ունէին իրանց քահանաները, գիշերները, կամ Աղ—դաղ սարերում, կատարուած ծածուկ ժամերգութիւններին ներկայ էին լինում. մահմետական անուան հետ քրիստոնեայ անուններ էին կրում, պսակները, մկրտութիւնները, և թաղումները